

УДК 81'373.424:81'367.623.3:811.161.2

<https://orcid.org/0000-0001-6882-2447>

М.Д. ГИНЗБУРГ
м. Харків, Україна

ПРО ЗНАЧЕННЄВЕ РОЗМЕЖОВУВАННЯ СПІЛЬНОКОРЕНЕВИХ ВІДІМЕННОКОВИХ ПРИКМЕТНИКІВ У ФАХОВИХ ТЕКСТАХ

Проаналізовано праці провідних мовознавців, присвячені історійному розвитку українських відіменникових прикметників із суфіксами -н- і -ов-/-ев- та функціонуванню в загальноживаній мові пар прикметників із цими суфіксами, утворених від тих самих іменникових основ. Запропоновано у фахових текстах так розмежовувати їхні значення: прикметників із суфіксом -н- уживати як якісні, а із суфіксом -ов-/-ев- – як відносні. Показано переваги такого розмежовування на прикладах двох пар прикметників: сонячний – сонцевий і хмарний – хмаровий, дуже важливих для сучасної фахової мови.

Ключові слова: відіменникове словотворення, відносний прикметник, словотворчий суфікс, суфіксальне словотворення, твірна основа, якісний прикметник.

Загальна постава проблеми. Характерною особливістю сучасної української мови є велика кількість спільнокореневих прикметників, утворених від тих самих іменникових основ як питомих, так і запозичених, за допомогою різних суфіксів, переважно -н- і -ов-/-ев- і похідних від них. Ці прикметники часто мають в інших мовах спільні відповідники (таблиця 1).

Таблиця 1. Приклади спільнокореневих відіменникових прикметників

Прикметник 1	Прикметник 2	Чужомовні відповідники
<i>жировий</i> (що стосується до жиру)	<i>жирний</i> (що містить багато жиру)	<i>англ. fat, fatty;</i> <i>рос. жировой (1);</i> <i>жирный (2)</i>
<i>квадратівий</i> (що має форму квадрата)	<i>квадратний</i> (другого ступеня)	<i>англ. square;</i> <i>рос. квадратный</i>
<i>кристалівий</i> (зроблений із кристалу)	<i>кристалічний</i> (що має властивості кристалу)	<i>англ. crystal;</i> <i>рос. кристаллический</i>

© М.Д. ГИНЗБУРГ, 2023

Прикметник 1	Прикметник 2	Чужомовні відповідники
<i>переходівий</i> (пов'язаний із переходом)	<i>перехідний</i> (неусталений, проміжний)	<i>англ.</i> transition (1), transient (2); <i>рос.</i> переходной
<i>металевий</i> (зроблений із металу)	<i>металічний</i> (про властивості, подібні до властивостей металу)	<i>англ.</i> metal, metallic; <i>рос.</i> металлический
<i>сталевий</i> (зроблений зі сталі)	<i>стальний</i> (про властивості, подібні до властивостей сталі)	<i>англ.</i> steel; <i>рос.</i> стальной
<i>пісковий</i> (який складається з піску)	<i>піщаний</i> (який містить у собі багато піску)	<i>англ.</i> sand; sandy; <i>рос.</i> песочный, песчаный
<i>ядрівий</i> (який стосується до ядра)	<i>ядерний</i> (пов'язаний з використанням енергії, що виділяється внаслідок перетворень атомних ядер)	<i>англ.</i> nuclear; <i>рос.</i> ядерный

Від деяких основ утворилося три спільнокореневі прикметники, напр.: *вітер* → *вітровий*, *вітряний*, *вітряний* (Головащук, 2004: 77).

Наявність спільних чужомовних відповідників створює ілюзію синонімії цих прикметників. Синонімію засвідчують також деякі загальномовні словники. Так, у (Білодід, 1970–1980: IV, 684, IX, 639, 641) *металевий* і *металічний*, *сталевий* і *стальний* подано як синоніми, хоч укладачі фахових словників намагаються розрізнити ці прикметники, залишаючи за прикметниками на *-евий* значення загальної відносності, зокрема матеріально-речовинного походження, а за прикметниками на *-ний* – якісні значення, як прямі, так і переносні. Напр.: *металевий* – це виготовлений із металу, а *металічний* – це властивий металові (Караван, Клос & Лискович, 1994: 113; Некряч, Назаренко & Чернецький, 1990: 80), тобто *риштівання* і *стружка металеві*, а *блиск* і *присмак металічні* (Гінзбург, 2006). Аналогічно розрізняють прикметники *сталевий* і *стальний* (Карачун, Черненко, Чиж & Карачун, 2001: 285), тобто *литво сталеве*, а *колір стальний*.

Отже, наявність спільнокореневих прикметників відбиває багатство української мови і дає змогу самою формою прикметника конкретизувати значення, що конче потрібно для фахових текстів, хоча часто буває корисно і для загальноновживаних.

Усі подані в таблиці 1 прикметники утворені за типовими українськими словотвірними моделями: за допомогою суфіксів слов'янського походження *-ов-/-ев-*, *-н-* і *-ан-/-ян-*, а також нових словотворчих суфіксів (суфіксів-інновацій) *-ичн-/-ічн-*, *-альн-/-іальн-*, *-арн-*, *-ивн-*, що є наслідком приєднання поліфункційного питомого суфікса *-н-* до семантично порожніх чужомовних прикметникових суфіксів (*-іс-*, *-ів-*, *-ал-*, *-ар-*) (Грищенко, 1979: 122–125, 144–149, 154–160; Городенська, 1986: 206–207, 211–213).

Велику шкоду чіткому розмежовуванню і правильному вживанню спільнокореневих прикметників завдало політичне втручання в питання української мови та української термінології на початку 30-х років ХХ ст. Керівною настановою в галузі українського словотвору стала (Хроніка НДІМ, 1934), де, зокрема, поширення як в термінологічних словниках, так і в пресі «прикметників з суфіксом *-овий*, замість суфікса *-ний* (предметовий, позакласовий, машинний, високовольтовий, мільйоновий і т. д. – замість: предметний, позакласний, машинний, мільйонний...)» покласифіковано як «безпідставне, всупереч живій мові трудящих» і зазначено, що «штучним протаскуванням прикметників на *-овий* (при наявності прикметників на *-ний*)», а особливо з «наголосом на *о*, *-óвий*, націоналістичні елементи намагалися в словниковій роботі провести шкідливу тенденцію – відривати українську літературну мову від мови працюючих, орієнтувати її в напрямку до полонізації» (Хроніка НДІМ, 1934: 139). На виконання цієї настанови (хоч і без посилення на неї) у вступній статті до «Математичного термінологічного бюлетеня», надрукованого 1934 року за Постановою Наркомосвіти УСРР, однією з вад тричасинного «Словника математичної термінології» (Калинович, 1925; Калинович, 1926; Калинович & Холодний, 1931) визнано диференціювання значень і подавання в словнику до одного російського прикметника двох різних відповідників, наприклад, до «рос. прикметника лунный подаються два відповідники: *місяцевий* і *місячний*, (лунные горы – *місяцеві гори*, а лунная ночь – *місячна ніч*); для рос. солнечный подаються знову два відповідники: *сонцевий* і *сонячний* і т. д.»¹. Унаслідок цього *нібито* «неможливо зрозуміти, коли вживати один з них, коли другий, що значно утруднює засвоєння та користування термінологією» (Дрінов & Сабалдир, 1934: 12–13).

На думку термінознавців (Кочерга & Непийвода, 2000: 20–21; Кочерга, 2008: 399; Кочерга, 2015: 45), вилучення із широкого наукового обігу потрібних прикметників не дає змогу відрізнити у фахових текстах *сонцевий день* (астрономічний термін, проміжок часу між двома чітко зазначеними моментами; *англ.* solar day) від *сонячного дня* (безхмарного, сприятливого до спостереження неба; *англ.* sunny day) і змушує фахівців уживати запозиченого прикметника *солярний*. Ще гірше із прикметниками від слова *місяць* у двох його значеннях (природний супутник Землі та проміжок часу, що дорівнює одній дванадцятій року). Замість вживати термінів *місяцевий календар*, *місяцевий рік* поруч із *місячним строком* та *щомісячними зустрічами* фахівці змушені вдаватися до розлогих і часом кострубатих конструкцій.

З огляду на це конче потрібно не лише повернути в науковий обіг репресовані прикметники та в подальшому утворювати потрібні для фахових текстів прикметники за питомими українськими моделями (Кочерга & Непийвода, 2000; Карпіловська, Кочерга & Мейнарович, 2004; Кочерга, 2015), а й важливо чітко показати значеннєві відмінності спільнокореневих відіменникових українських прикметників та правильне вживання їх залежно від значення на широкому корпусі двослівних термінів, побудованих за моделлю <відіменниковий прикметник> + <іменник>.

Аналіз основних публікацій

Історичний розвиток окремих словотвірних типів прикметників української мови ґрунтовно досліджено в працях І.І. Кунця, зокрема прикметники із

¹ Тут і далі в цитатах збережено стиль, шрифтове виділення і орфографію першоджерела.

суфіксом *-ов-/-ев-* – у (Кунець, 1960), а прикметники із суфіксом *-н-* – у (Кунець, 1963), тоді як історію словотворення прикметників із різними суфіксами узагальнено викладено в авторефераті дисертації (Кунець, 1962).

Спільнокореневим прикметникам української мови, утвореним за допомогою найпоширеніших суфіксів, що дають найбільшу кількість паралельних утворів², присвячено дисертацію Г.Х. Щербатюк, де, зокрема, досліджено спільнокореневі прикметники із співвідносними суфіксами *-н-* та *-ов-/-ев-* (Щербатюк, 1974: 5–9).

Грунтовному дослідженню моделей суфіксального словотворення прикметників в українській мові присвячено праці (Грищенко, 1979) та (Городенська, 1986).

Проте всі зазначені дослідження переважно ґрунтуються на вжитку прикметників у загальноживаних текстах, де велику роль відіграє контекст і чітко окреслювати й розмежовувати значення спільнокореневих відіменникових прикметників не так важливо, як у фахових, для яких бажано, щоб сама форма прикметника конкретизувала значення.

Як відомо, фахова мова не має власних словотворчих засобів і використовує словотвірні моделі загальноживаної мови. Проте з розмаїття словотвірних моделей загальноживаної мови фахова мова обирає лише найтипівіші, які забезпечують однозначну відповідність форми змістові.

Саме це спонукало нас обрати спільнокореневі відіменникові прикметники у фахових текстах об'єктом цього дослідження.

Мета статті:

1) дослідити тенденції творення спільнокореневих відіменникових прикметників із суфіксами *-н-* і *-ов-/-ев-* і найтипівіше значеннєве розмежування таких прикметників у загальноживаній мові;

2) запропонувати використовувати у фахових текстах таке найтипівіше значеннєве розмежування спільнокореневих прикметників і показати переваги цього підходу на прикладах пар спільнокореневих прикметників *сónячний* – *сонцéвий* і *хмáрний* – *хмаровíй*, дуже важливих для сучасних фахових текстів.

Виклад основного матеріалу

1 Загальні положення

Прикметниковий суфікс *-н-* походить від спільнослов'янського прикметникового суфікса *-ьн-*, який був відомий слов'янським мовам ще на зорі їхнього історійного розвитку й уже в спільнослов'янський період став продуктивним засобом творення прикметників від іменників усіх давніх основ (Кунець, 1963: 167, 176). Первинним значенням цього суфікса було значення загальної нейтральної відносності «відноситься до чогось» (Кунець, 1963: 167, 177). Поступово суфікс *-н-* розвинувся в нейтральний прикметниковий формант, словотворча функція якого полягала в перетворюванні твірної, переважно

² У мовознавчій літературі зі значенням результату процесу зазвичай уживають терміна *утворення*, див. напр. (Русанівський, Тараненко, Зяблюк & інші, 2004: 24, 29, 31, 41, 63 тощо). Таке терміновживання, на нашу думку, виникло під впливом російської мови і суперечить нормам української мови, згідно з якими треба відрізняти назву процесу від назви результату процесу, використовуючи, де це можливо, різні іменники. З огляду на це *утворювання* – це опредметнена дія за значенням *утворювати*; *утворення* – це опредметнена подія за значенням *утворити*; а *утвір* – це результат (те, що є результатом певного процесу).

іменникової, основи на прикметник. І вже в давньоруській³ (давньоукраїнській – М.Г.) мові лексичне значення цих прикметників визначала саме семантика твірної основи (Кунець, 1963: 177).

Пізніше, приблизно із XVI ст., суфікс *-н-* став засобом творення прикметників від запозичених слів (Кунець, 1963: 167).

У (Кунець, 1963: 167–168) виділено такі типи відіменникових прикметників із суфіксом *-н-* у сучасній українській мові:

1) зі значенням загальної відносності, напр.: *ручний, посудний, костюмний, автобусний, атмосферний, камерний*;

2) зі значенням відношення до місця і простору, напр.: *східний, західний*;

3) зі значенням часових відношень, напр.: *річний, вічний, місячний*;

4) зі значенням матеріально-речовинного походження предмета, напр.: *залізний, мідний*;

5) зі значенням приналежності, відношення до особи, її професії тощо, напр.: *тока́рний, куста́рний*;

6) з якісним значенням, напр.: *розумний, надійний, обманний, сумний*.

Отже, у сучасній українській мові суфікс *-н-* став поліфункційним засобом, що дає змогу утворювати від іменникових основ як відносні, так і якісні прикметники.

Суфікс *-ов-/-ев-* за своїм походженням – це суфікс присвійних прикметників (Кунець, 1963: 169). Так, у спільнослов'янську епоху прикметники із цим суфіксом були присвійними прикметниками, тобто тотожні за значенням з родовим відмінком назви особи чи істоти. Водночас такі прикметники, утворені від назв дерев, уже вказували на матеріал, із якого виготовлено предмет. У давньоруській (давньоукраїнській – М.Г.) і староукраїнській⁴ (середньоукраїнській – М.Г.) мовах у прикметників із суфіксами *-ов-/-ев-* сформувалася тенденція до стирання значення присвійності та розвитку і становлення значення відносності. Уже в актовій мові XIV–XV ст. прикметники із суфіксом *-ов-/-ев-*, утворені від назв тварин, предметів, а також від топонімійних назв, мали відносне значення (Кунець, 1960: 83–84).

Прикметники із суфіксом *-ов-/-ев-*, утворені від назв матеріалів, зафіксовано ще із XIV ст., а із XVI ст. зазначений суфікс стає основним засобом творення прикметників від назв тканин, мінералів, металів та інших виробів із загальним значенням «виготовлений із чого», «має властивість чого». Так, у XVI–XVIII ст. у староукраїнську (середньоукраїнську – М.Г.) мову входить багато назв тканин чужомовного походження, від яких утворилися прикметники тільки із суфіксом *-ов-/-ев-*. Приблизно тоді в українській мові з'являється багато нових назв хімічних речовин, мінералів, металів, прикметники від яких також утворювали за допомогою суфікса *-ов-/-ев-* (Кунець, 1960: 89).

³ Тут і далі збережено назви мов в опрацьованих першоджерелах, а в дужках проставлено сучасну назву. Так, мову, поширену на території сучасної України в XI–XIV ст., яку й у (Русанівський, Тараненко, Зяблюк & інші, 2004: 128) названо *давньоруською*, у сучасних українськомовних працях називають *давньоукраїнською* мовою (Купчинська & Пілецький, 2014: 14–15; Брус, 2016: 27), а в англійськомовних – Old Ukrainian (Shevelov, 1993).

⁴ Цю поширену в XIV–XVIII ст. в Україні, Білорусі, а частково і в прилеглих землях (у Польщі, Молдові) мову юридичних документів, згодом – конфесійної, полемічної, художньої, проповідницької, історіографічної, частково наукової літератури, яку й у (Русанівський, Тараненко, Зяблюк & інші 2004: 641) названо *староукраїнською*, у сучасних українськомовних працях називають *середньоукраїнською* мовою (Купчинська & Пілецький, 2014: 13, 15), а в англійськомовних працях – Middle Ukrainian (Shevelov, 1993).

Отже, ще у староукраїнській (середньоукраїнській – М.Г.) мові в системі відіменникового творення відносних прикметників суфікс *-ов-/-ев-* починає дуже конкурувати із суфіксом *-н-*, опинившись із ним в одному синонімічному⁵ ряді (Кунець, 1963: 168). Проте вживання того чи того суфікса із цієї синонімічної пари, найтиповішої для відіменникового словотворення українських прикметників, залежало в староукраїнській (середньоукраїнській – М.Г.) мові головню від морфологічних особливостей твірної основи іменника, від якого треба було утворити прикметник (Кунець, 1963: 170).

Ця тенденція збереглася й у сучасній українській мові, у якій суфікс *-н-* і далі є продуктивним засобом творення відіменникових прикметників зі значенням загальної відносності, однак від односкладових основ та основ іменників із суфіксами *-к-*, *-ок-*, *-ик-*, *-ець* переважно маємо відносні прикметники із суфіксом *-ов-/-ев-* (Кунець, 1963: 170). Так само збіг кількох приголосних наприкінці твірної іменникової основи зазвичай спричинює приєднання суфікса *-ов-/-ев-* (*поштóвий, гвинтовий, тундровий* тощо), хоча зрідка, переважно в прикметниках, утворених від чужомовних основ, може за таких умов бути й суфікс *-н-* (*елементний, авангардний*) (Щербатюк, 1974: 6). Проте словники «золотого десятиріччя» фіксували *елементóвий* (Шелудько & Садовський, 2019: 112) й *авангардóвий* (Кримський, 2016: 1).

Щодо пар спільнокорених прикметників із суфіксами *-н-* і *-ов-/-ев-*, то зазвичай спочатку з'явилися прикметники із суфіксом *-н-*, а вже потім від тих самих основ – із суфіксом *-ов-/-ев-*. З огляду на це постає природне питання, чому від іменникових основ, від яких мова вже має прикметники із суфіксом *-н-*, виникли прикметники із суфіксом *-ов-/-ев-*? На думку (Щербатюк, 1974: 5), причина полягає насамперед у тому, що прикметники із суфіксом *-н-* дуже активно розвивають якісні значення і передають одну певну ознаку предмета. Щоб передати загальне (недиференційоване) відношення до предмета, замість них починають уживати прикметників із суфіксом *-ов-/-ев-*. Цю групу становлять прикметники, за твірні основи яких правлять конкретні й абстрактні іменники, що є назвами істот і неістот.

Г.Х. Щербатюк уважала, що в загальноновживаній мові більшість спільнокорених прикметників із суфіксами *-н-* і *-ов-/-ев-* функціують як семантично тотожні, для них характерна зазвичай взаємозамінність у тих самих чи близьких контекстах, і наводить приклади *вечі́рній – вечорóвий, ожі́нний – ожі́новий* (Щербатюк, 1974: 6). Проте в (Білодід, 1970–1980: I, 345) зазначено, що прикметник *вечорóвий* переважно має поетичне забарвлення. А другий приклад суперечить іншому твердженню авторки, що «прикметники зі значенням “що відноситься до дерева, куща” вживають тільки у формі на *-овий*: *вільхóвий, осі́ковий, смере́ковий, акці́євий, лі́повий* тощо» (Щербатюк, 1974: 6). Тому не дивно, що в (Білодід, 1970–1980: V, 148) подано приклади вживання прикметника *ожі́новий* у творах Лесі Українки та Євгена Гуцала, тоді як нема жодного прикладу вживання прикметника *ожі́нний*. А в (СУМ 20, n.d.)

⁵ За наявності спільнокорених іменників із різними значеннями виникають і відповідні спільнокореневі прикметники, утворені від різних, але пов'язаних основ, за допомогою того самого словотворчого суфікса *-н-*, напр.: *синоні́мний* від *синоні́м*, *синоні́мі́йний* від *синоні́мія* (мовне явище) та *синоні́мі́чний* від *синоні́мі́ка* (наука про синонімію) (Васецька, 2014: 296). Тому *ряди і пари – синоні́мі*, бо це ряди і пари синоні́мів, а *відношення і факти – синоні́мі́ні*, бо це відношення і факти синонімії, тоді як дослідження – *синоні́мі́чне*, тобто дослідження із синонімі́ки, так само як *фі́зичне* дослідження – це дослідження з фізи́ки.

прикметник *ожі́нний* проілюстровано двома непереконливими прикладами, перший – із науково-популярної літератури з терміном *ожі́нне листя*, а другий – із навчальної літератури з терміном *ожі́нна наливка*. Хоча пошукова система Google не подає жодного прикладу вживання терміна *ожі́нне листя*, а терміна *ожі́нове листя* знаходить 115 разів, *ожі́нна наливка* – три рази, а *ожі́нова наливка* – 161 раз, що свідчить про переважне вживання в цих термінах прикметника *ожі́новий*.

Так само, констатуючи, що паралельне функціонування пари спільнокореневих прикметників із суфіксами *-н-* і *-ов-/-ев-* нерідко призводить до того, що один з них виходить з ужитку, Г.Х. Щербатюк наводить невдалий приклад: *квадрáтний* – *квадратóвий* (Щербатюк, 1974: 7). Проте в (Білодід, 1970–1980: IV, 127–128) зазначено, що *квадратóвий* – це той, який має форму квадрата, а *квадрáтний* – це насамперед прикметник до *квадрата* 2, тобто другого степеня будь-якого числа. Отже, *дужки*, *нарізь* і *стіл* – *квадратóві*, а *корінь*, *метр* і *рівняння* – *квадрáтні* (Гінзбург, Требульова, Левіна & Корніловська, 2007: 320). Тому вживання прикметника *квадрáтний* зі значенням *квадратóвого*, що відбувалося і відбувається під впливом російської мови, і, на жаль, зафіксовано в (СУМ20, n.d.), на нашу думку, збіднює українську мову.

Отже, в українській мові деякі прикметники із суфіксами *-н-* і *-ов-/-ев-*, утворені від спільної основи, функціонують як спеціалізовані форми з лексичними нюансами в значеннях (Кунець, 1963: 170–171), а часто їхні лексичні значення істотно різняться. Так, у (Грищенко, 1979: 125, 156) подано численні приклади паралельних утворів, які мають спільну твірну іменникову основу й різні значення через відмінність суфіксів: *ві́чний* – *віков́ий*, *голос́ний* – *голосов́ий*, *жі́рний* – *жиров́ий*, *звичáйний* – *звичає́вий*, *звуч́ний* – *звуков́ий*, *розум́ний* – *розумóвий*, *сердéчний* – *серце́вий*, *слі́зний* – *сльозов́ий*, *слу́шний* – *слухов́ий*, *сма́чний* – *смаков́ий*, *холóдний* – *холодóвий* тощо. Перші члени зазначених прикметникових пар (із суфіксом *-н-*) передають якісні ознаки, другі (із суфіксом *-ов-/-ев-*) – відносні.

Наведені приклади є додатковим свідченням того, що, окрім морфологічних умов сполучності суфіксів *-н-* та *-ов-/-ев-* із твірними основами, у системі прикметникового словотворення сучасної української мови важливу роль відіграє також функційний розподіл нейтральних словотворчих формантів. Першому з них (*-н-*) фактично не властива функційна закріпленість у зв'язку з творенням як якісних, так і відносних прикметників; другий формант *-ов-/-ев-* уживаний переважно як суфікс відносних прикметників.

У (Грищенко, 1979: 125) зазначено, що розмежовувати значення за допомогою суфіксів *-н-* і *-ов-/-ев-* можливо також і в межах якісних прикметників, у чому переконують, зокрема, такі приклади, як *бід́ний* – *бідóвий*, *показ́ний* – *показóвий*, *чуд́ний* – *чудóвий*.

З огляду на це пропонуємо у фахових текстах використовувати все багатство української мови і за наявності якісних і відносних значень розмежовувати спільнокореневі відіменникові прикметники так: уживати прикметників із суфіксом *-н-* для передавання якісних значень, як прямих, так і переносних, а прикметників із суфіксом *-ов-/-ев-* для передавання значень загальної відносності та матеріально-речовинного походження.

Покажемо доцільність такого підходу на прикладі двох пар прикметників: *со́нячний* і *сонце́вий*, *хмар́ний* і *хмаров́ий*, дуже важливих для фахових текстів.

2 Розмежування прикметників *сонячний* і *сонцевий* у фахових текстах

Від іменника *сонце* українська мова має два прикметники:

соняч + н-ий ← сонц/е (≠ – а, ц – ч, н – н') (Сікорська, 1995: 219);

сонц + ев-ий ← сонц/е;

де в круглих дужках показано, що в разі додавання суфікса *-н-* до іменникової основи *сонц-* відбуваються такі морфонологічні явища (Сікорська, 1995: 3, 10):

– нарощення – звук *а* замінює нульовий звук (≠) твірного іменника;

– чергування – наявні в основі твірного іменника *ц* і *н* замінюються в основі похідного прикметника на *ч* і *н'* (пом'якшений).

У Словнику (Калинович & Холодний, 1931: 81) подано як відповідники російського *солнечный* обидва ці прикметники⁶, але у двох різних значеннях: у першому відносному значенні – прикметника *сонцевий*, напр.: *затмение солнечное – затьма сонцева*; *звезда солнечная – зоря сонцевого типу*; *лучи солнечные – проміння сонцеве*; *околосолнечный – присонцевий*; *параллакс солнечный – паралакса сонцева*, *постоянная солнечная – стала сонцева*, *сутки солнечные – доба сонцева* (Калинович & Холодний, 1931: 73, 76–79, 81). Проте, як зазначено вище, унаслідок політичного втручання в питання української мови та української термінології на початку 30-х років ХХ ст. прикметника *сонцевий* фактично вилучили із фахових словників і єдиним відповідником російського *солнечный* залишили прикметника *сонячний* (Гейченко, Завірюхіна, Зеленюк & інші, 1998: 696; Караван, Клос & Лискович, 1994: 234). Хоч у (Білодід, 1970–1980: IX, 459–461) зафіксовано обидва прикметники: *сонячний* як основний з п'ятьма значеннями (перше з яких відносне, друге і третє – прямі якісні, а четверте і п'яте – переносні якісні) і *сонцевий* як синонім прикметника *сонячний* у першому відносному значенні.

Відродженню фахового вжитку прикметника *сонцевий* істотно сприяв академічний словник (Кочерга & Мейнарович, 2010; Кочерга & Мейнарович, 2010а), електронну версію якого викладено на сайті <https://e2u.org.ua/>. У цьому словнику рекомендовано у відносному значенні вживати лише прикметника *сонцевий*.

З огляду на це в таблиці 2 подано приклади українських термінів з відносним відіменниковим прикметником *сонцевий* та їхні англійські відповідники, узяті із зазначеного академічного словника, а також відповідні російські терміни, узяті з англійсько-російських словників, викладених на сайті <https://translate.academic.ru/>.

Таблиця 2. Приклади вживання відносного прикметника *сонцевий*.

Український термін	Англійський відповідник	Російський відповідник
1 Значення загальної відносності		
<i>сонцева</i> активність	solar activity	солнечная активность
<i>сонцевий</i> виплеск	solar (radio) burst	солнечный всплеск, солнечная вспышка

⁶ Прикметника із суфіксом *-н-* подано в тогочасному фонетичному варіанті *соняшний*.

Український термін	Англійський відповідник	Російський відповідник
<i>сонцєвий</i> вітер (постійний потік частинок від Сонця в міжпланетний простір)	solar wind	солнечный ветер
<i>сонцєвий</i> диск	solar [Sun's] disk	солнечный диск
<i>сонцєва</i> енергія	solar energy; solar power	солнечная энергия
<i>сонцєве</i> затемнення	solar eclipse	солнечное затмение
<i>сонцєве</i> збурювання // збурення	solar disturbance	солнечное возмущение
<i>сонцєва</i> корона	solar corona	солнечная корона
<i>сонцєвий</i> лімб (край сонцевого диска)	solar limb	край диска Солнца
<i>сонцєва</i> матерія	solar matter	солнечная материя
<i>сонцєве</i> опромінювання // опромінення	solar irradiation, insolation	солнечная радиация
<i>сонцєва</i> плазма	solar plasma	солнечная плазма
<i>сонцєва</i> пляма (пляма на Сонці)	sunspot	солнечное пятно
<i>сонцєва</i> поверхня	solar surface	солнечная поверхность
<i>сонцєве</i> променювання // випромінення	solar radiation	солнечное излучение
<i>білясонцєве</i> проміння	circumsolar radiation	околосолнечная радиация
<i>сонцєве</i> проміння	solar radiation, sunrays	солнечное излучение
<i>сонцєвий</i> промінь	sun ray, sunbeam	солнечный луч
<i>сонцєвий</i> протуберанець	solar prominence	солнечный протуберанец
<i>сонцєве</i> світло	sunlight	солнечный свет
<i>Сонцєва</i> система	Solar system	Солнечная система
<i>сонцєвий</i> спалах	solar flare	солнечная вспышка
<i>сонцєвий</i> спектр	solar spectrum	солнечный спектр
<i>сонцєвий</i> ультрафіолет	solar ultraviolet	ультрафиолетовое излучение Солнца
<i>сонцєвий</i> факел	solar facula	солнечный факел
<i>сонцєва</i> фотосфера	solar photosphere	солнечная фотосфера
<i>сонцєва</i> хромосфера	solar chromosphere	солнечная хромосфера
<i>сонцєвий</i> цикл	solar cycle	цикл солнечной активности
<i>сонцєва</i> частинка	solar particle	солнечная частица

Український термін	Англійський відповідник	Російський відповідник
<i>сонцєвий шум</i>	solar (radio) noise	радиоизлучение Солнца
<i>сонцєве явище</i>	solar phenomenon	явление на Солнце
2 Похідні відносні значення		
2.1 Який використовує сонцеву енергію (сонцеве проміння)		
<i>сонцєва батарея</i>	solar battery	солнечная батарея
<i>сонцєвий відбивач</i>	solar reflector	солнечный отражатель
<i>сонцєвий генератор</i>	solar generator	солнечный генератор
<i>сонцєвий двигун</i>	solar engine	двигатель на солнечной энергии
<i>сонцєве джерело (електро)живлення</i>	solar power supply	солнечный источник (электро)питания
<i>сонцєве дзеркало</i>	solar mirror	солнечное зеркало
<i>сонцєва електростанція</i>	solar power plant	солнечная электростанция
<i>сонцєвий елемент</i>	solar cell	солнечный элемент
<i>сонцєва енергетика</i>	solar-power engineering	гелиоэнергетика
<i>сонцєва енергетична устава</i>	solar power system	солнечная энергетическая установка
2.2 Пов'язаний з обертанням Землі навколо власної осі (спостережуваним як рух Сонця небосхилом) та навколо Сонця		
<i>сонцєвий годинник</i>	sundial	солнечные часы
<i>сонцєвий день (проміжок часу, астр.)</i>	solar day	астрономические сутки
<i>сонцєва доба</i>	solar day	астрономические сутки
<i>сонцєвий календар</i>	solar calendar	солнечный календарь
<i>сонцєво-місяцєвий календар</i>	lunisolar calendar	лунно-солнечный календарь
<i>сонцєвий компас (для визначання сторін світу за Сонцем)</i>	sun compass	солнечный компас
<i>сонцєвий місяць (місяць за сонцевим календарем)</i>	solar month	солнечный месяц
<i>навколосонцєва орбіта</i>	circumsolar orbit	околосолнечная орбита

Український термін	Англійський відповідник	Російський відповідник
<i>сонцєвий</i> приплив (приплив, спричинений Сонцем)	solar tide	солнечный прилив
<i>сонцєвий</i> рік	solar year	солнечный год
<i>сонцєвий</i> рух (рух Сонця небосхилом)	solar motion	движение Солнца
<i>сонцєвий</i> час (час дня, який визначають за Сонцем)	solar time	солнечное время дня
2.3 Пов'язаний з вивченням Сонця		
<i>сонцєвий</i> зонд	solar probe	солнечный зонд
<i>сонцєва</i> обсерваторія	solar observatory	солнечная обсерватория
<i>сонцєвий</i> телескоп	solar telescope	солнечный телескоп

Із таблиці 2 випливає, що відносний прикметник *сонцєвий* ужитий як зі значенням загальної відносності («стосується до Сонця»), так і в похідних відносних значеннях («стосується до сонцевої енергії / сонцевого проміння», «стосується до спостережуваного руху Сонця небосхилом», «стосується до вивчення Сонця»). Зауважимо, що переважна частина термінів, поданих у таблиці 2, не є вузькофаховими, вони також трапляються й у загальнонавчаних текстах, особливо тепер з огляду на все ширше використання в побуті відновних джерел енергії замість викопних.

Приклади українських термінів або загальнонавчаних словосполук⁷ з якісним відіменниковим прикметником *сонячний* подано в таблиці 3, де розмежовано його прями та переносні значення. Ці приклади взято як із зазначеного академічного словника, так і з інших словників, викладених на сайті <https://e2u.org.ua/>

⁷ Тут і далі для найпростішої синтаксичної одиниці мови, утвореної з двох або кількох повнозначних слів, пов'язаних між собою в граматичному плані і за змістом, ужито терміна *словосполука*. Хоч у (Бусел, 2005: 1345) терміни *словосполука* і *словосполучення* подано як синоніми, на нашу думку, треба давати перевагу першому терміну, оскільки лексичні значення саме його складників повністю відповідають позначеному ним утямку (поняттю) і від нього легко можна утворити прикметника *словосполуківий*. Саме терміна *словосполука* зафіксовано в академічному словнику (Кочерга & Мейнарович, 2010а; 1259), а також інших фахових словниках, напр.: (Карачун, Черненко, Чиж & Карачун, 2001: 5–6, 10–12; Ридар, 2015: 7, 10–11, 807). Терміна *словосполука* вжито в працях таких провідних мовознавців, як М.Ф. Наконечний, Ю.В. Шевельов, Б.Д. Антоненко-Давидович, І.Р. Вихованець, К.Г. Городенська та ін. Дослідивши тенденцію «до формально-словотвірного розмежовування віддіслівних іменників зі значенням завершеного процесу (на *-ня*, *-ття*) і значеннями його наслідків (з різними суміжними значеннями предметності)», О.О. Тараненко констатував, що наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. «у мовознавчих працях почастишало вживання термінів *словосполука* і *звукосполука* на місці вже усталених на сьогодні *словосполучення* і *звукосполучення*, оскільки *сполучення* має означати, на переконання прихильників цієї нормотворчої тенденції, тільки (завершений) процес» (Тараненко, 2015: 220–221).

Таблиця 3. Приклади вживання якісного прикметника *сонячний*.

Український термін або українська словосполука	Англійський відповідник	Російський відповідник
1 Прямі значення		
1.1 Сповнений яскравим світлом Сонця, залитий цим світлом		
<i>сoнячна</i> кімната	sunny room	солнечная комната
<i>сoнячна</i> погода	sunny weather	солнечная погода
<i>сoнячний</i> бік	sunny side	солнечная сторона
<i>сoнячний</i> день (безхмарний)	sunny day	солнечный день
<i>сoнячний</i> зайчик (відбитий блискучою поверхнею яскравий відсвіт сонцевого променю на чому-небудь)	sunlight spot, spot of sunlight	солнечный зайчик
<i>сoнячна</i> пляма (яскрава пляма на земному об'єкті; <i>син.</i> сонячний зайчик)	sunspot reflection of a sunray	солнечное пятно
яскраве <i>сoнячне</i> світло	sunshine	яркий солнечный свет
сліпуче <i>сoнячне</i> світло	brilliant sunshine	ослепительный солнечный свет
1.2 Лікування інтенсивним сонцевим промінням чи хворобливий стан, зумовлений впливом такого проміння		
<i>сoнячна</i> ванна (лікувальна процедура)	sunbath	солнечная ванна
<i>сoнячний</i> опік (ушкодження тканини тіла людини)	sunburn	солнечный ожог
<i>сoнячний</i> удар (тяжкий хворобливий стан, що настає внаслідок сильного перегрівання голови)	sunstroke	солнечный удар
2 Переносні значення		
2.1 Зовнішня подібність до сонцевих променів		
<i>сoнячне</i> сплетіння (скупчення нервових вузлів, що міститься з обох боків черевної аорти; нерви відходять від вузлів у різні боки, нагадуючи сонцеві промені)	solar plexus	солнечное сплетение

Український термін або українська словосполука	Англійський відповідник	Російський відповідник
2.2 Веселий, радісний, щасливий		
<i>с</i> онячна посмішка	sunny smile	радостная улыбка
2.3 Яскраво-жовтий із золотистим відтінком, схожий кольором на Сонце		
<i>с</i> онячне волосся	sunny hair	золотистые волосы

3 Розмежування прикметників *хмарний* і *хмаровий* у фахових текстах

У фаховій мові іменника *хмара* вживають у двох значеннях: традиційно-му й новітньому. Традиційно *хмарою* називають скупчення краплин води, кристаликів льоду та їхньої суміші в атмосфері у формі суцільної маси світлого або темного кольору, що несе дощ, град, сніг (Білодід, 1970–1980: XI, 93). Надалі позначатимемо цей астрономічний і метеорологічний термін як *хмара*¹. У новітніх інформаційних технологіях *хмарою* називають набір віддалених мережевих серверів (ISO 20294:2018: п. 3.5.8). Цей комп'ютерний термін позначатимемо як *хмара*².

Від іменника *хмара* українська мова має два прикметники:

хмар + н-ий ← хмар/а (Сікорська, 1995: 245);

хмар + ов-ий ← хмар/а.

Словник (Білодід, 1970–1980: XI, 95), у якому подано традиційне тлумачення іменника *хмара*, фіксує обидва прикметники: *хмарний* із чотирма значеннями (перше з яких відносне, друге – пряме якісне, а третє і четверте – переносні якісні) і *хмаровий* зі значенням «який утворився з хмари» і без жодного прикладу. Хоча, на думку (Грищенко, 1979: 156), прикметник *хмарний* – якісний, а *хмаровий* – відносний.

Академічний Російсько-український словник (1924–33) за редакцією А. Кримського і С. Єфремова, а також інші загальномовні російсько-українські словники «золотого десятиріччя», подаючи два українські відповідники до *рос. обlačний*, чітко розрізняли їхні значення: стан неба позначений прикметником *хмарний* (син. *хмурний*), а дощ і все, що утворюється із хмар або взагалі стосується до хмар – прикметником *хмаровий* (син. *хмаряний*, *хмариний*) (Єфремов, 2017: 15; Ізюмов, 1926: 316). Згідно з поданими в цих словниках прикладами: небо *хмарне*, дощ *хмаровий*, а явища і крапельки – *хмарові*. Тобто в зазначених словниках прикметника *хмарний* вважають якісним, а прикметника *хмаровий* – відносним, що відповідає загальній концепції, викладеній на початку цієї статті.

Так само чітко розмежували значення прикметників *хмаровий* і *хмарний* у фахових словниках «золотого десятиріччя». Наприклад, у словнику природничої термінології (Полонський, 1928: 79) подано: «**Облачный** (день, небо) – Хмарний; (слоє, система) – хмаровий».

На жаль, у повоєнних радянських і пострадянських загальномовних і фахових російсько-українських словниках не розмежовують якісне й відносне значення *рос. прикметника обlačний* і подають для нього одного українського відповідника, напр: «**облачный** *астр. метеор.* хмарний; **о слой** *см. слой*», хоч «**облачный с. астр. метеор. хмаровий шар» (Гейченко, Завірюхіна, Зеленюк & інші, 1998: 400, 687).**

З огляду на це у відносному значенні доцільно вживати лише прикметника *хмаровий*. У таблиці 4 окремо подано приклади українських термінів з відносним прикметником *хмаровий*, утворених від термінів *хмара*¹ і *хмара*². Українські астрономійні та метеорологічні терміни взято з академічного Англійсько-українсько-англійського словника (Кочерга & Мейнарович, 2010; Кочерга & Мейнарович, 2010а), а також із російсько-українських словників (Єфремов, 2017: 15; Ізюмов, 1926: 316; Полонський, 1928: 79), тоді як українські комп'ютерні терміни – зі словника (ІТ словник, 2001–2011). Їхні англійські і російські відповідники взято як із зазначених словників, так і з англійсько-російських словників, викладених на сайті <https://translate.academic.ru/>.

Таблиця 4. Приклади вживання відносного прикметника *хмаровий*.

Український термін	Англійський відповідник	Російський відповідник
1 Який стосується до хмари¹		
<i>хмарова</i> вода	cloud water	облачная вода
<i>хмаровий</i> екран (неба)	obscured sky cover	экранирующий облачный покров
<i>хмаровий</i> покрив	cloudage, cloud cover	облачный покров
<i>хмаровий</i> простір	cloudy area	облачное пространство
<i>хмарова</i> шапка	pileus	облачная шапочка
<i>хмаровий</i> шар	cloud layer	облачный слой
<i>хмарове</i> слабшання (радіохвиль)	cloud attenuation	затухание (радиоволн) в облаках
<i>хмарові</i> явища	cloud phenomena	облачные явления
2 Який стосується до хмари²		
<i>хмаровий</i> клієнт	cloud client	пользователь системы облачных вычислений
надавач <i>хмарових</i> послуг	cloud provider	провайдер ресурсов для облачных вычислений
<i>хмарові</i> обчислювання // обчислення	cloud computing	облачные вычисления
<i>хмарова</i> платформа	cloud platform	платформа для облачных вычислений
<i>хмарова</i> послуга	cloud service	сервис облачных вычислений
<i>хмарова</i> застосовна програма	cloud computing application, cloud application	облачное приложение
<i>хмарові</i> ресурси	cloud computing resources	облачные ресурсы
<i>хмарове</i> сховище	cloud storage	массовая память для облачных вычислений

Приклади українських термінів або загальнозживаних словосполук з якісним відіменниковим прикметником *хмарний* подано в таблиці 3, де розмежовано його прямі та переносні значення. Ці приклади взято як із зазначеного академічного Англійсько-українсько-англійського словника (Кочерга & Мейнарович, 2010; Кочерга & Мейнарович, 2010а), так і з інших словників, викладених на сайті <https://e2u.org.ua/>, а також зі словників (Єфремов, 2017: 15; Ізюмов, 1926: 316; Полонський, 1928: 79).

Таблиця 5. Приклади вживання якісного прикметника *хмарний*.

Український термін або словосполук	Англійський відповідник	Російський відповідник
1 Прямі значення		
<i>безхмарний</i> день	clear day	безоблачный день
<i>хмарний</i> день	cloudy day	пасмурный день
<i>хмарне</i> небо	murky sky, overcast sky	пасмурное небо
<i>хмарна</i> (астрономійна) ніч	cloudy night	облачная ночь
<i>хмарна</i> погода	gloomy weather, cloudy weather, overcast weather	облачная погода
2 Переносні значення		
<i>хмарний</i> настрій	–	мрачное настроение
<i>хмарне</i> життя	–	мрачная жизнь

Висновки:

1. Сучасна українська мова має численні пари паралельних утворів від спільної твірної іменникової основи, які різняться значеннями через відмінність словотворчих суфіксів: прикметники із суфіксом *-н-* передають якісні значення, як прямі, так і переносні, а прикметники із суфіксом *-ов-/-ев-* – значення загальної відносності та матеріально-речовинного походження.
2. На прикладі двох пар прикметників: *сонячний* і *сонцєвий*, *хмарний* і *хмарбвий*, дуже важливих для сучасних фахових текстів, доведено доцільність так розмежовувати спільнокореневі прикметники із зазначеними суфіксами.
3. Подані в таблицях 2–5 ряди термінів та загальнозживаних словосполук наочно показують, коли треба вживати прикметника із суфіксом *-ов-/-ев-*, а коли – із суфіксом *-н-*, що спростовує твердження (Дрінов & Сабалдир, 1934: 12) про те, що запропоноване розмежовування значно утруднює засвоєння та користування термінологією.

З огляду на викладене вище **пропонуємо**:

1. Укладачам фахових словників, мовознавцям і фахівцям конкретних наук у своїх працях, керуючись викладеним підходом, системно розмежовувати наявні спільнокореневі прикметники із суфіксами *-н-* і *-ов-/-ев-*, утворені від тих самих іменникових основ, питомих і запозичених, а

- також творити потрібні прикметники за цими типівими українськими словотвірними моделями.
2. Укладачам загальнономовних словників та авторам загальноновживаних текстів, особливо присвячених використуванню в побуті відновних джерел енергії та сучасних комп'ютерних технологій, узяти до уваги цей підхід, коли сама форма прикметника конкретизує його значення.
 3. Укладачам словників, мовознавцям і термінознавцям проставляти наголоси як у пропонованих новотворах, так і у вилучених та напівзабутих словах, що їх повертають до фахового обігу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білодід, І.К. (Гол. ред.) (1970–1980). *Словник української мови*. (Т. I–XI). Київ: Наукова думка.
2. Брус, М.П. (2016). *Історична граматики української мови. Частина друга. Практичний матеріал. Термінологічний словник. Тестові завдання*. Івано-Франківськ: ПП Голіней О.М.
3. Бусел, В.Т. (Гол. ред.) (2005). Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун».
4. Васецька, О. (2014). Метамова опису термінологічної синонімії української мови: терміни *синонімний* – *синонімічний* – *синонімічний*. *Мова і культура*, 17, 1, 293–297.
5. Гейченко, В.В., Завірюхіна, В.М., Зеленюк, О.О. & інші. (1998). *Російсько-український словник наукової термінології: Математика. Фізика. Техніка. Науки про Землю та Космос*. Київ: Наукова думка.
6. Гінзбург, М.Д. (2006). Чому ворота металеві, а блиск металічний? *Ринок інсталяцій*, 2, 52–53.
7. Гінзбург, М.Д., Требульова, І.О., Левіна, С.Д. & Корніловська, І.М. (2007). *Українська ділова і фахова мова: практичний посібник на щодень*. Київ: Фірма «ІНКОС», Центр навчальної літератури.
8. Головащук, С.І. (2004). *Словник-довідник з українського літературного слововживання*. Київ: Наукова думка.
9. Городенская, Е.Г. (1986). Словообразование имен прилагательных. У Русановский, В.М. (Відп. ред.) *Украинская грамматика* (с. 205–221). Киев: Наукова думка.
10. Грищенко, А.П. (1979). Суфіксальний словотвір прикметників в українській мові. У Жовтоброх, М.А. (Відп. ред.) *Словотвір сучасної української літературної мови* (с. 119–170). Київ: Наукова думка.
11. Дрінов, Д. & Сабалдир, П. (1934). Проти націоналізму в математичній термінології. У *Математичний термінологічний бюлетень* (с. 5–22). Київ: Вид-во Всеукраїнської академії наук.
12. Єфремов, С. (Гол. ред.) (2017). *Російсько-український словник* (Т. 1–4). (Т. 3. О–П. Вип. 1. О–Поле). Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго (Репринт з видання 1927 р.).
13. Изюмов, О. (1926). *Російсько-український словник*. Київ: Книгоспілка.
14. Калинович, Ф. (1925). *Словник математичної термінології. (Проект) Ч. 1. Термінологія чистої математики*. Київ: Держ. вид-во України.
15. Калинович, Ф. (1926). *Словник математичної термінології. (Проект) Ч. 2. Термінологія теоретичної механіки*. Київ: Держ. вид-во України.

16. Калинович, Ф. & Холодний, Г. (1931). *Словник математичної термінології. (Проект) Ч. 3. Астрономічна термінологія й номенклатура*. Харків: Радянська школа.
17. Караван, Ю.В., Клос, Є.С. & Лискович, О.Б. (1994). *Російсько-український словник фізичних термінів*. Київ: Вища школа.
18. Карачун, В.Я., Черненко, І.А., Чиж, С.М. & Карачун, О.О. (2001). *Російсько-українсько-англійський військовий словник*. Київ: Техніка.
19. Карпіловська, Є., Кочерга, О. & Мейнарович, Є. (2004). Структурні зміни української наукової термінології протягом двадцятого сторіччя. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*, 503, 3–8.
20. Кочерга, О. (2008). Найпоширеніші негарзди в українській природничій термінології. *Український фізичний журнал*, 53, 4, 400–402.
21. Кочерга, О. (2015). Чого неможливо знайти бракує в загальному словнику. *Лексикографічний бюлетень*, 24, 44–48.
22. Кочерга, О. & Мейнарович, Є. (2010). *Англійсько-українсько-англійський словник наукової мови (фізика та споріднені науки). Частина I – англійсько-українська*. Вінниця: Нова книга.
23. Кочерга, О. & Мейнарович, Є. (2010а). *Англійсько-українсько-англійський словник наукової мови (фізика та споріднені науки). Частина II – українсько-англійська*. Вінниця: Нова книга.
24. Кочерга, О. & Непийвода, Н. (2000). Висловлювальні можливості української мови та втілення їх у термінотворенні. *Вісник Державного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*, 402, 19–22.
25. Кунець, І.І. (1960). Історичний розвиток лексико-словотворчих типів прикметників з суфіксом -ов(-ев-) в українській мові. *Питання мови і літератури*. Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 82–92.
26. Кунець, І.І. (1962). *История словообразования прилагательных с суффиксами -ів, -ов(-ев), -ськ-, -н- в древнерусском и украинском языках* [Автореф. дис. ... канд. філол. н.]. Львовский гос. ун-т им. И. Франко.
27. Кунець, І.І. (1963). Прикметники з суфіксом -н-ий у давньоруській і в українській мовах. *Питання слов'янського мовознавства*, 7–8, 166–178.
28. Купчинська, З. & Пілецький, В. (2014). *Історична граматика української мови (2-ге вид., випр. та доповн.)*. Львів: Львівський нац. ун-т імені Івана Франка.
29. Некряч, Є.Ф., Назаренко, Ю.П. & Чернецький, В.П. (1990). *Російсько-український хімічний словник (2-ге вид.)*. Харків: Основа.
30. Полонський, Х. (1928). *Словник природничої термінології (Проект)*. Київ: Держ. вид-во України.
31. Рицар, Б. (Ред.). (2015). *Українсько-англійський словник з радіоелектроніки*. Львів: Колір ПРО.
32. Русанівський, В.М., Тараненко, О.О., Зяблюк М.П. & інші (ред. кол.). (2004). *Українська мова. Енциклопедія (2-ге вид., випр. і доповн.)*. Київ: Укр. енциклопедія.
33. Сікорська, З.С. (1995). *Українсько-російський словотворчий словник*. Київ: Освіта.
34. СУМ20 (n.d.). *Словник української мови online (Т. 1–13) (А-ПОКІРНО)*. URL: <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=1&page=0>
35. Тараненко, О.О. (2015). *Актуалізовані моделі в системі словотворення сучасної української мови (кінець ХХ – початок ХХІ ст.)*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
36. Хроніка НДІМ (Науково-дослідного інституту мовознавства) (1934). *Мовознавство*, 2, 139–145.

37. Щербатюк, Г.Х. (1974). *Общекорневые имена прилагательные в современном украинском литературном языке* [Автореф. дис. ... канд. филол. н.]. Институт языковедения им. А.А. Потебни.
38. ISO 20294:2018. *Graphic technology – Quantification and communication for calculating the carbon footprint of e-media*
39. IT словник (2001–2011). *Англійсько-український словник сучасних термінів з IT*. URL: <https://e2u.org.ua/>
40. Shevelov, G. Yu. (1993). Standard Ukrainian. *Internet Encyclopedia of Ukraine*. Canadian Institute of Ukrainian Studies. URL: <http://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5CS%5CT%5CStandardUkrainian.htm>

Mykhailo Ginzburg

ON THE SEMANTIC DIFFERENTIATION OF COMMON-ROOT DENOMINAL ADJECTIVES IN PROFESSIONAL TEXTS

The article examines the trends of using common-root denominal adjectives with the suffixes *-н-* and *-ов-/-ев-* both in general and professional texts, which are necessary to form two-word terms and general phrases based on the model < denominal adjective> + <noun 1>, where the denominal adjective expresses the permanent characteristic of the first material object, named by noun 1, which is related with the second material object.

The theoretical basis of this study was the works of leading Ukrainian linguists Ivan Kunets, Halyna Shherbatiuk, Arnold Hryshchenko, and Kateryna Horodenska, which considered the historical evolution of Ukrainian denominal adjectives with the suffixes *-н-* and *-ов-/-ев-* and in language for general purpose the parallel functioning of adjectives with these suffixes formed from the same noun stem.

It has been established that the suffix *-н-*, whose primary meaning was that of general neutral relativity, in modern Ukrainian has become a multifunctional suffix allowing to form both relative and qualitative adjectives from noun stems, and the suffix *-ов-/-ев-*, which by its origin was suffix of possessive adjectives, transformed into a suffix of relative adjectives. Hence the modern Ukrainian has numerous examples of parallel forms that have a common derivative noun stem and differ in the meaning due to the difference in suffixes: adjectives with the suffix *-н-* express qualitative meanings, both direct and figurative, and adjectives with the suffix *-ов-/-ев-* – the meanings of general relativity and material origin.

Such diversity of the Ukrainian language makes it possible to specify the meaning with the adjective form itself, which is necessary for professional texts, although it is often useful for general texts as well.

The semantic differentiation of two pairs of adjectives: сонячний and сонцевий, хмарний and хмаровий, which are very important for professional texts, is considered, and the practicability of the proposed approach is shown. The tables provide a collection of terms and two-word phrases clearly showing when to use a relative adjective with the suffix *-ов-/-ев-*, and when to use a qualitative adjective with the suffix *-н-*. This refutes the statement that the proposed differentiation makes it much more difficult to learn and use the terminology.

Keywords: denominal derivation, relative adjective, derivational suffix, suffixation, derivative stem, qualitative adjective.

REFERENCES

1. Bilodid, I.K. (Head ed.) (1970–1980). *Slovyk ukrainskoi movy [Dictionary of the Ukrainian language]*. (Vol. I–XI). Kyiv: Naukova dumka (in Ukr.).
2. Brus, M.P. (2016). *Istorychna hramatyka ukrainskoi movy. Chastyna druha. Praktychnyi material. Terminolohichniy slovyk. Testovi zavdannya. [Historical grammar of the Ukrainian language. Part two. Practical material. Terminological dictionary. Test tasks]*. Ivano-Frankivsk: PP Holinei O.M. (in Ukr.).
3. Busel, V.T. (Ed.) (2005). *Velykyi tlumachnyi slovyk suchasnoi ukrainskoi movy [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]*. Kyiv; Irpin: VTF «Perun» (in Ukr.).
4. Vasetska, O. (2014). *Metamova opysu terminolohiinoi sinonimii ukrainskoi movy: terminy синонімний – синонімічний – синоніміїний [The metalanguage of description the Ukrainian term synonymy: terms синонімний – синонімічний – синоніміїний]. Mova i kultura [Language and culture], 17, 1, 293–297 (in Ukr.)*.
5. Heichenko, V.V., Zaviriukhina, V.M., Zeleniuk, O.O. & others. (1998). *Rosiisko-ukrainskyi slovyk naukovoї terminolohii: Matematyka. Fyzyka. Tekhnika. Nauky pro Zemliu ta Kosmos. [Russian-Ukrainian dictionary of scientific terminology: Mathematics. Physics. Machinery. Earth and Space Sciences]*. Kyiv: Naukova dumka (in Rus./Ukr.).
6. Ginzburg, M.D. (2006). *Chomu vorota metalevi, a blysk metalichnyi? [Why are the gates metal and the shine metallic?]. Rynok instaliatsii [Market of installations], 2, 52–53 (in Ukr.)*.
7. Ginzburg, M.D., Trebulova, I.O., Levina, S.D. & Kornilovska, I.M. (2007). *Ukrainska dilova i fakhova mova: praktychnyi posibnyk na shchoden. [Ukrainian business and professional language: a practical guide for everyday life]*. Kyiv: Firma “INKOS”, Tsentri navchalnoi literatury (in Ukr.).
8. Holovashchuk, S.I. (2004). *Slovyk-dovidnyk z ukrainskoho literaturnoho slovovzhyvannia [Dictionary on Ukrainian literary word usage]*. Kyiv: Naukova dumka (in Ukr.).
9. Horodenskaja, E.H. (1986). *Slovoobrazovanie imen prilagatel'nyh [Word formation of adjectives]*. In Rusanivskiy, V.M. (ed.-in-chief) *Ukrainskaja grammatika [Ukrainian grammar]* (pp. 205–221). Kyiv: Naukova dumka (in Rus.).
10. Hryshchenko, A.P. (1979). *Sufiksalni slovtvir prykmetnykiv v ukrainskii movi [Suffix word-formation of adjectives in the Ukrainian language]*. In Zhovtobriukh, M. A. (Ed.-in-chief) *Slovtvir suchasnoi ukrainskoi literaturnoi movy [Word formation of modern Ukrainian literary language]* (pp. 119–170). Kyiv: Naukova dumka (in Ukr.).
11. Drinov, D. & Sabaldyr, P. (1934). *Proty natsionalizmu v matematychnii terminolohii [Against nationalism in mathematical terminology]*. In *Matematychni terminolohichni biuleten [Mathematical Terminology Bulletin]* (1934) (pp. 5–22). Kyiv: Vyd-vo Vseukrainskoi akademii nauk (in Rus./Ukr.).
12. Yefremov, S. (Head ed.) (2017). *Rosiisko-ukrainskyi slovyk [Russian-Ukrainian dictionary]* (Vol. 1–4). (Vol. 3. O–P. № 1. O–Pole). Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho (Reprint from ed. 1928) (in Rus./Ukr.).
13. Iziumov, O. (1926). *Rosiisko-ukrainskyi slovyk [Russian-Ukrainian dictionary]*. Kyiv: Knyhospilka (in Rus./Ukr.).
14. Kalynovych, F. (1925). *Slovyk matematychnoi terminolohii. (Proekt) Chastyna 1. Terminolohiia chystoi matematyky [Dictionary of mathematical terminology. (Project) Part 1. Terminology of pure mathematics]*. Kyiv: Derzh. vyd-vo Ukrainy (in Rus./Ukr.).

15. Kalynovych, F. (1926). *Slovyk matematychnoi terminolohii. (Proekt) Chastyna 2. Terminolohiia teoretychnoi mekhaniky. [Dictionary of mathematical terminology. (Project) Part 2. Terminology of theoretical mechanics]*. Kyiv: Derzh. vyd-vo Ukrainy (in Rus./Ukr.).
16. Kalynovych, F. & Kholodnyi, H. (1931) *Slovyk matematychnoi terminolohii. (Proekt) Chastyna 3. Astronomichna terminolohiia y nomenkliatura. [Dictionary of mathematical terminology. (Project) Part 3. Astronomical terminology and nomenclature]*. Kharkiv: Radianska shkola (in Rus./Ukr.).
17. Karavan, Yu.V., Klos, Ye.S. & Lyskovych, O.B. (1994). *Rosiisko-ukrainskyi slovyk fizychnykh terminiv. [Russian-Ukrainian dictionary of physical terms]*. Kyiv: Vyshcha shkola (in Rus./Ukr.).
18. Karachun, V.Ia., Chernenko, I.A., Chyzh, S.M. & Karachun, O.O. (2001). *Russian-Ukrainian-English military dictionary*. Kyiv: Tekhnika (in Rus./Ukr./En.).
19. Karpilovska, Ye., Kocherha, O. & Meinarovych, Ye. (2004). Strukturni zminy ukrainskoi naukovoï terminolohii protiahom dvadtsiatoho storichchia. [Structural changes in Ukrainian scientific terminology during the twentieth century]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Serii "Problemy ukrainskoi terminolohii" [Herald of Lviv Polytechnic National University. Series: "Problems of Ukrainian Terminology"]*, 503, 3–8 (in Ukr.).
20. Kocherha, O. (2008). Naïposhyrenishi neharazdy v ukrainskii pryrodnychii terminolohii [The most common problems in Ukrainian natural science terminology]. *Ukrainskyi fizychnyi zhurnal [Ukrainian Physical Journal]*, 53, 4, 400–402 (in Ukr.).
21. Kocherha, O. (2015). Choho nemovoznavtsevi brakuie v zahalnomovnomu slovyku [What a non-linguist lacks in a common language dictionary]. *Leksykohrafichnyi biuletyn [Lexicographic bulletin]*, 24, 44–48 (in Ukr.).
22. Kocherha, O. & Meinarovich, E. (2010). *English-Ukrainian-English dictionary of scientific language (physics and related sciences)*. Part I – English-Ukrainian. Vinnytsia: Nova knyha (in En./Ukr.).
23. Kocherha, O. & Meinarovich, E. (2010a). *English-Ukrainian-English dictionary of scientific language (physics and related sciences)*. Part II – Ukrainian-English. Vinnytsia: Nova knyha (in Ukr./En.).
24. Kocherha, O. & Nepyivoda, N. (2000). Vyslovliuvalni mozhlyvosti ukrainskoi movy ta vtillennia yikh u terminotvorenni [Expressive possibilities of the Ukrainian language and their implementation in term formation]. *Visnyk Derzhavnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Serii "Problemy ukrainskoi terminolohii" [Herald of Lviv Polytechnic State University. Series: "Problems of Ukrainian Terminology"]*, 402, 19–22 (in Ukr.).
25. Kunets, I.I. (1960). Istorychnyi rozvytok leksyko-slovotvorchykh typiv prykmetnykiv z sufiksom -ov-(-ev-) v ukrainskii movi. [Historical evolution of lexical and word-forming types of adjectives with the suffix -ov-(-ev-) in the Ukrainian language]. *Pytannia movy i literatury [Questions of language and literature]*. Lviv: Vyd-vo Lvivskoho un-tu, 82–92 (in Ukr.).
26. Kunets, I.I. (1962). *Istorija slovoobrazovanija prilagatel'nyh s suffiksami -iv, -ov- (-ev), -s'k-, -n- v drevnerusskom i ukrainskom jazykah [History of word formation of adjectives with suffixes -iv, -ov- (-ev), -s'k-, -n- in Old Ukrainian and in Modern Ukrainian]*. [Synopsis of PhD thesis]. L'vovskij gos. un-t imeni Ivana Franko (in Rus.).

27. Kunets, I.I. (1963). Prykmetnyky z sufiksom -n-yi u davnoruskii i v ukrainskii movakh [Adjectives with the suffix -н-ий in Old Ukrainian and in Modern Ukrainian]. *Pytannia slovianskoho movoznavstva* [Issues of Slavic Linguistics], 7–8, 166–178 (in Ukr.).
28. Kupchynska, Z. & Piletskyi, V. (2014). *Istorychna hramatyka ukrainskoi movy*. [Historical grammar of the Ukrainian language] (2nd ed., revised and enlarged). Lviv: Lvivskiy nats. un-t imeni Ivana Franka (in Ukr.).
29. Nekriach, Ye.F., Nazarenko, Yu.P. & Chernetskyi, V.P. (1990). *Rosiisko-ukrainskyi khimichnyi slovnyk*. [Russian-Ukrainian chemical dictionary] (2nd ed.). Kharkiv: Osnova (in Rus./Ukr.).
30. Polonskyi, Kh. (1928). *Slovnyk pryrodnychoi terminolohii (Proiekt)*. [Dictionary of natural terminology (Project)]. Kyiv: Derzh. vyd-vo Ukrainy (in Rus./Ukr.).
31. Rytsar, B. (Ed.). (2015). *Ukrainian-English Dictionary of Electronics*. Lviv: Kolir PRO (in Ukr./En.).
32. Rusanivskiy, V.M., Taranenko, O.O., Ziabliuk M.P. & others (ed. staff). (2004). *Ukrainska mova. Entsyklopediia*. [Ukrainian language. Encyclopedia] (2nd ed., revised and enlarged). Kyiv: Ukr. entsyklopediia (in Ukr.).
33. Sikorska, Z.S. (1995). *Ukrainsko-rosiiskyi slovotvorchy slovnyk* [Ukrainian-Russian word-formation dictionary]. Kyiv: Osvita (in Ukr./Rus.).
34. SUM20 (n.d.). *Slovnyk ukrainskoi movy online* [Dictionary of the Ukrainian language] (Vol. 1–13). Retrieved from <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=1&page=0> (in Ukr.).
35. Taranenko, O.O. (2015). *Aktualizovani modeli v systemi slovotvorennia suchasnoi ukrainskoi movy (kinets XX – pochatok XXI st.)* [Actualized models in the word formation system of the modern Ukrainian language (late XX – early XXI centuries)]. Kyiv: Vydavnychi dim Dmytra Buraho (in Ukr.).
36. Khronika NDIM (Naukovo-doslidchoho instytutu movoznavstva) (1934). [Chronicle of the Research Institute of Linguistics] (1934). *Movoznavstvo*, 2, 139–145 (in Ukr.).
37. Shherbatiuk, H.Kh. (1974). *Obshhekornevye imena prilagatel'nye v sovremennom ukrainskom literaturnom jazyke* [Adjectives with the same root in modern Ukrainian literary language] [Synopsis of PhD thesis]. O.O. Potebnia Institute of Linguistics (in Rus.).
38. ISO 20294:2018 *Graphic technology – Quantification and communication for calculating the carbon footprint of e-media* (in En.).
39. IT slovnyk (2001–2011). Anhliisko-ukrainskyi slovnyk suchasnykh terminiv z IT. [English-Ukrainian dictionary of modern IT terms]. Retrieved from: <https://e2u.org.ua/> (in En./Ukr.).
40. Shevelov, G. Yu. (1993). Standard Ukrainian. *Internet Encyclopedia of Ukraine*. Canadian Institute of Ukrainian Studies. Retrieved from <http://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?linkpath=pages%5CS%5CT%5CStandardUkrainian.htm> (in En.).